

ŠESTÉ MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM O JAZYKOVÉM MANAGEMENTU

Ve dnech 9.–10. září 2019 se uskutečnilo již šesté sympozium o jazykovém managementu, organizátorem a hostitelem byla tentokrát Ritsumeikan University v japonském Kjótu. Tradici mezinárodních setkání tohoto druhu založil workshop konaný v roce 2008 na Monash University v australském Melbourne (srov. Nekvapil, 2008), dlouholetým působišti jednoho ze zakladatelů teorie jazykového managementu, českého japanologa a sociolingvisty Jiřího V. Neustupného. Na toto setkání postupně, většinou s odstupem dvou let, navázala sympozia na Waseda University v Tokiu (srov. Dovalil, 2012), v Praze (srov. Kopecký – Smejkalová, 2014) a znovu v Tokiu, organizované Sophia University (Zawiszová – Prošek, 2016), a v Řezně (Zawiszová – Nekvapil, 2018).

Teorie jazykového managementu (TJM) zkoumá chování členů jazykových společenství k jazyku, metajazykové aktivity jednotlivých mluvčích i institucí. Vznikla v návaznosti na teorii jazykového plánování jako teoreticky a metodologicky poněkud jinak založený přístup k jazykovému plánování. Od 70. let do současnosti se jednak rozšířil předmět zkoumání o sociolingvistické jevy, jež s jazykovým plánováním v jeho původní podobě nemají mnoho společného, jednak TJM postupně integrovala teoretické podněty etnografie komunikace, teorie spisovného jazyka Pražské školy a také etnometodologie, s níž ji spojuje důraz na jednotlivé interakce a zájem o to, jak sami mluvčí interpretují a řeší jazykové a komunikační problémy (srov. Nekvapil – Sherman, 2014).¹

Zaměření jednotlivých sympozií je vždy určeno zvoleným zastřešujícím tématem, např. pražské sympozium se věnovalo primárně metodologii výzkumu v TJM, tématem setkání v Řezně byla role zájmů a moci v jazykovém managementu.

Sympozium v Kjótu se zaměřilo na zkoumání managementu interkulturních interakcí, a to na makro- i mikroúrovni (*Re-exploring the management of intercultural interactions at the macro and micro levels*). Téma interkulturní interakce či jinak formulováno role sociokulturních rozdílů v kontaktních komunikačních situacích je v TJM přítomno od počátku, např. v textech J. V. Neustupného o problémech japonských imigrantů v Australii (Neustupný, 1985) nebo japonských studentů v Praze (Neustupný, 2003), kontaktním situacím bylo – s akcentem na různost norem – věnováno i sympozium v Tokiu v roce 2011 a také kniha *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents* (Nekvapil – Sherman, 2009, k tomu srov. též Homoláč, 2013). Záměrem organizátorů kjótského sympozia bylo podívat se na interkulturní interakce ve stále více se globalizujícím světě prizmatem TJM a dalších sociolingvistických a sociokulturních přístupů.

Na sympoziu zaznělo celkem 23 vystoupení badatelů z šesti zemí a tří kontinentů, nejpočetněji bylo institucionálně zastoupeno Japonsko se čtrnácti referáty, hned za ním následovalo Česko s pěti příspěvky. V úvodním plenárním vystoupení připomněl Jiří Nekvapil (Univerzita Karlova, Praha) některé dosud nerefektované teoretické a historické souvislosti TJM, konkrétně relevanci knihy australského pedagoga Petera W. Robinsona *Language Management in Education: The Australian Context* z roku 1978 a díla amerického politologa dobře obeznámeného s jazykovým plánováním i sociolingvistikou Briana Weinsteina. Ten v knize *The Civic Tongue: Political Consequences of Language Choices* z roku 1983 podrobně popsal typy zájmů spjatých s jazykovou volbou. Téma zájmů mluvčích patří v TJM spíše k těm opomíjeným, a proto může být podle Nekvapila Weinsteinova kniha – přestože jeho pojetí zájmů pochopitelně vychází z politologie – pro TJM užitečnou inspirací. Dále J. Nekvapil ve svém plenárním vystoupení připomněl vztah TJM a etnometodologie, konkrétně tzv. dokumentární metodu interpretace, o níž pojednává ve *Studies in Ethnomethodology* zakladatel etnometodologie Harold

¹ Další informace o TJM, včetně rozsáhlé bibliografie, jsou dostupné z webových stránek FF UK <<http://languagemanagement.ff.cuni.cz/en/LMT>>.

Garfinkel (1967). Touto metodou se rozumí chápání („interpretace“) každodenních sociálních, a tedy i komunikačních fenoménů jako „dokumentů“ (indexů) předpokládaného podkladového vzorce (*underlying pattern*). Vztah mezi tímto vzorcem a „dokumenty“ je dialektický: vzorec je odvozen z jednotlivých dokumentárních evidencí a ty jsou zase jako takové interpretovány na základě takto utvářeného podkladového vzorce. Relevanci tohoto pojmu pro výzkum interkulturních interakcí v TJM doložil Nekvapil jeho aplikací na vlastní současný výzkum multilingvismu a multikulturalismu v Hradci Králové a ukázal, že Garfinkelova dokumentární metoda interpretace může být pro TJM podnětem k adekvátnějšímu pojetí „povšimnutí“ (*noting*), tj. jednoho z ústředních pojmů TJM.

V další z plenárních přednášek seznámil japonský badatel Satoshi Miyazaki z Waseda University v Tokiu účastníky konference s projektem výuky japonštiny určené vězňům-cizincům v japonských věznicích, v němž se momentálně angažuje; problematiku přítom zasadil do kontextu japonského jazykového vzdělávání cizinců s nejrůznějším druhem pobytu a obecně do kontextu udržitelných rozvojových cílů. Poslední z plenárních řečníků, jeden ze zakladatelů TJM, Björn H. Jernudd, se ve svém vystoupení věnoval tzv. *foreigner talk* („mluvení na cizince“), jevu popsanému v 60. letech lingvistickým antropologem C. A. Fergusonem jako specifický omezený registr určitého jazyka užívaný jeho mluvčími v rozhovoru s cizincem, který daný jazyk neovládá. *Foreigner talk* je zároveň typem komunikačního a jazykového managementu interkulturní interakce, jedním z několika možných způsobů řešení problému, který kontaktní situace může představovat (srov. též Nekvapil – Sherman, 2016). Zkoumání tohoto jevu má obecnělingvistické konsekvence, vyplývající ze skutečnosti popsané již Fergusonem, totiž že registry mluvení na cizince v různých jazycích, typologicky odlišných i geneticky nepříbuzných, vykazují zčásti podobné rysy. Ferguson to vysvětloval obecnou ideou jednoduchosti (*simplicity*), sdílenou nezávisle na rodném jazyce mluvčích, B. Jernudd ve svém vystoupení načrtl souvislost komparativního zkoumání mluvení na cizince v různých jazycích s hledáním jazykových univerzálií v typologii i s myšlenkou univerzální gramatiky v generativní lingvistice.

Z referátů, které zazněly v sekcích, nejprve zmíním vystoupení Lisy Fairbrother (Sophia

University, Tokio), jež se teoretickým zaměřením a obecnějším přesahem blížilo plenárním přednáškám. Lisa Fairbrother zaujala účastníky analýzou postavení TJM ve vztahu k jiným teoriím interkulturní komunikace. Ve svém vystoupení konfrontovala TJM se čtyřmi typy teorii kultury, pěti modely interkulturní komunikativní kompetence a osmi různými přístupy k interkulturnímu učení (se). (V této souvislosti připomeňme, že TJM zkoumá v principu management všech jazykových interakcí, nejen interkulturních.) Upozornila např. na podobnost mezi požadavkem tzv. hustého popisu v interpretativním přístupu kulturního antropologa C. Geertze a pozorností, jež je v TJM věnována chování jedinců ve zkoumaných interakcích a jejich vlastní reflexi těchto interakcí. Dále poukázala na relevanci kritického přístupu k analýze interkulturní komunikace, např. pokud jde o relativitu, resp. situačnost pojmů jako (ne)rodilá mluvčí, jazykový host a jazykový hostitel. Přednosti TJM v porovnání s jinými teoretickými modely spočívají podle L. Fairbrother mj. v holistickém přístupu ke zkoumání interakce, ve schopnosti propojovat mikro- a makróroveň, resp. jednoduchý a organizovaný management, a v pozornosti věnované individuálním normám a hodnocením, která je ale zároveň prosta preskriptivismu. Naopak inspiraci z jiných směrů by vedle již zmíněného kritického přístupu mohly podle autorky být longitudinální výzkumy jazykového managementu, které by mj. pomohly vysvětlit, proč někteří lidé zvládají management interkulturních interakcí lépe než jiní.

Většina materiálů založených referátů se týkala buď jazykového vzdělávání, managementu vícejazyčnosti v nadnárodních firmách, nebo multilingvismu obecně. Z toho se částečně vymyká Kazuhiko Nakae (Kansai Gaidai University, Osaka), japonský arabista působící také na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě, tématem arabské diglosie. Poukázal na to, že přechody z vyšší variety do nižší a zpět mohou mít různé funkce. „Návrat“ k vyšší varietě ve formální řeči, spojený s opakováním, resp. „překladem“ úseku řečeného v nižší varietě do vyšší variety, je spíše sebeopravou než střídáním kódů, naopak vědomé přechody do nižší variety v proudu formální promluvy mohou být motivovány obavami o srozumitelnost, předpokladem, že ne všichni mluvčí vyšší varietě rozumějí – tyto přechody nejsou podle autora doposud uspokojivě prozkoumány. Tématem ne zcela

běžným se zabýval také Aman Ka Man Chiu (University of Hong Kong) v příspěvku s názvem *On the inadequacy of "emptiness" in rendering the notion of Sūnyatā with special reference to the Heart Sutra*, totiž managementem překladu: konkrétně se pokoušel nalézt důvody, které mohly vést k novým překladům jedné z buddhistických sůter. Jakkoliv se předmět zkoumání může jevit jako poněkud neobvyklý, autor se zde zabývá svým dlouholetým a v TJM etablovaným tématem standardizace termínů (k tomu srov. recenzi autorovy práce z roku 2009 ve *Slově a slovesnosti* od I. Bozděchové (2011)). K stálým zájmům TJM, souvisejícím mj. s jejími kořeny v teorii jazykového plánování, patří ohrožené jazyky a jejich revitalizace. Jedním z nich, původním jazykem obyvatel Havajských ostrovů, se zabýval Yuki Takatori (Tokai University, Tokio). Soustředil se přitom především na zkušenosti s tzv. Hawaiian language immersion programs, typem lekcí dostupných mj. na místních univerzitách.

Z příspěvků věnovaných jazykovému managementu v prostředí mezinárodního obchodu, nadnárodních firem apod. patřila zcela jistě k nejpodstatnějším prezentace výzkumu Goro Christopha Kimury (Sophia University, Tokio) a Kinuko Takahashi (Osaka Jogakuin University, Osaka) *Language management in business interpreting in Japan*. Autoři zkoumali jednak předinterakční management, tj. rozhodnutí, zda, kdy a jak bude při obchodním setkání japonských a nejaponských mluvčích třeba služeb tlumočnicků, jednak management interakční, především management situací, v nichž se ukáže, že pozvaní tlumočníci nejsou zapotřebí. Vzhledem k tomu, že stále více japonských byznysmenů je schopno domluvit se anglicky, jsou i tyto situace stále častější. Analyzovaná data byla získána převážně metodou moderované diskusní skupiny: výzkumníci pracovali se čtyřmi tlumočníky, v nichž se otázkami snažili evokovat podrobné vzpomínky na dané interakce, hodnocení odchylek od normy „tlumočnick je zde proto, aby tlumočil“ a jejich řešení. Managementem vícejazyčnosti v obdobném prostředí se zabýval také Ziyuan Zhang (Norwegian School of Economics, Bergen) v příspěvku *Language management in international corporations: The case of Rakuten*. Zkoumal v něm jev, k němuž v nadnárodních firmách zaměstnávajících mluvčí nejrozličnějších jazyků a zároveň deklarujících „English only policy“ dochází v podstatě zákonitě, tzv.

language clustering, tj. vytváření skupin zaměstnanců na základě preferovaného jazyka. Cílem výzkumu je nejen přesněji popsat, jakým způsobem tyto skupinky vznikají, ale také to, jaký má jejich existence vliv na sdílení znalostí ve firmě.

Typem managementu interkulturní interakce je také užívání určitého jazyka jako lingua franca. Němčinou užívanou jako lingua franca mezi zahraničními studenty na německých univerzitách se zabýval Vít Dovalil (Univerzita Karlova, Praha). Jako vyučující německé filologie ve Freiburgu zjistil, že i studenti jeho oboru dávají v roli společného dorozumívacího prostředku přednost angličtině před němčinou; data reflektující problémy spojené s užíváním němčiny získal mj. metodou moderovaných diskusních skupin. Akiko Nakayama (Hiroshima University) sice postavení angličtiny jako lingua franca výslovně nezmiňuje, ale titul příspěvku *Why does she invest in English when she is studying in Japan? – Narrative of a Korean student studying in Japan* k němu dost výmluvně poukazuje; analýza role angličtiny v životě zahraničních studentů v Japonsku i jinde je postavena mj. na životopisných interview s korejskou studentkou. Hiroyuki Nemoto (Ritsumeikan University, Kjóto), hlavní organizátor konference, v prezentovaném výzkumu sledoval dlouhodobý vliv studia v zahraničí na schopnost studentů manažovat interkulturní interakce a zdůraznil přitom nutnost translíngválního přístupu k tomuto výzkumu.

Organizovanému managementu vícejazyčnosti v České republice se věnoval příspěvek Kamily Mrázkové a Jiřího Homoláče (oba Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha) s názvem *"I just feel like if someone wants to live in the Czech Republic, they have to learn Czech": Social media users' proposed management of multilingualism-related problems*. Autoři analyzovali internetové diskuse pod články referujícími o jazykové politice státu v oblasti vícejazyčnosti, např. o zkouškách z češtiny podmiňujících získání občanství či trvalého pobytu nebo o tlumočení na úřadech. Diskutující ve své většině odmítali akceptovat českou jazykovou situaci jako vícejazyčnou a schvalovali jen takový jazykový management vícejazyčnosti ze strany státu, který podle jejich názoru povede k obnovení normy „v Česku se mluví česky“. Pokud by měl stát jako aktér organizovaného managementu vícejazyčnosti brát v potaz představy těchto diskutujících, pak jedině v možném zapojení zaměstna-

vatelů zahraničních pracovníků do financování aktivit směřujících k jazykové integraci cizinců. Jiná podoba multilingvismu v ČR, užívání slovenštiny, byla tématem příspěvku Mariána Slobody (Univerzita Karlova, Praha) *The hidden spree of ethnic nationalism in an officially civic nation*. Ukázal v něm, že jakkoli se české úřady i společnost mohou jevit vzhledem k užívání slovenštiny jako velmi tolerantní a vstřícní, „banální nacionalismus“ zaměřený proti užívání slovenštiny se občas objevuje, např. v podobě stížností televizním radám na slovenskou moderátorku pořadu České televize Objektív. Multilingvismu v České republice se dotýkal i příspěvek Martina Proška (Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha) *Contact situations and Czech in contact through the perspective of language enquiries*. Představil v něm databázi původně telefonických dotazů adresovaných jazykové poradně Ústavu pro jazyk český. Ta je v současné době anotována podle typu jazykového problému, na který se tazatel ptal. M. Prošek se zaměřil na dotazy, které nějak odrážejí existenci vícejazyčnosti v ČR, přesněji řečeno kontaktné situace, do nichž mluvčí vstupují. Dotazů tohoto typu však zatím v databázi není příliš mnoho, o něco častější jsou v e-mailových dotazech.

Kjótské sympozium potvrdilo, že TJM je především díky schopnosti propojovat jednoduchý a organizovaný management užitečným nástrojem analýzy širokého spektra výzkumných témat, nejen interkulturních interakcí, na něž zde byl pochopitelně kladen důraz, a zároveň je i inspirativním způsobem promýšlení sociolingvistických a obecnělingvistických otázek. Lze věřit, že toto zjištění potvrdí i výběr příspěvků z tohoto sympozia, který bude vydán knižně, a také příští, již sedmé sympozium o jazykovém managementu. To by se mělo konat v roce 2021 v Záhřebu a jeho organizace se ujal chorvatský lingvista Petar Vuković.

LITERATURA

- BOZDĚCHOVÁ, I. (2011): [Recenze:] Ka Man Aman Chiu: An Approach to Standardization: An Analysis of Chinese IT Technology Problems in Hong Kong. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2009. 181 s. *Slovo a slovesnost*, 72 (3), s. 229–234.
- DOVALIL, V. (2012): Second International Language Management Symposium. *Journal of Asian Pacific Communication*, 22 (2), s. 313–317.
- GARFINKEL, H. (1967): *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- HOMOLÁČ, J. (2013): Nad knihou o jazykovém managementu v kontaktních situacích. *Slovo a slovesnost*, 74 (1), s. 55–65.
- KOPECKÝ, J. – SMEJKALOVÁ, K. (2014): Mezinárodní sympozium o jazykovém managementu v Praze. *Slovo a slovesnost*, 75 (2), s. 156–160.
- NEKVAPIL, J. (2008): Funkční lingvistika, migranti a jazykový management. *Slovo a slovesnost*, 69 (4), s. 316–320.
- NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (eds.) (2009): *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang.
- NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (eds.) (2014): *Slovo a slovesnost*, 75 (4): *Monotematické číslo: Jazykový management*. Praha: Ústav pro jazyk český akademie věd České republiky.
- NEKVAPIL, J. – SHERMAN, T. (2016): *Foreigner talk*. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 516.
- NEUSTUPNÝ, J. V. (1985): Problems in Australian-Japanese contact situations. In: J. B. Pride (ed.), *Cross-Cultural Encounters: Communication and Mis-Communication*. Melbourne: River Seine Publications, s. 44–64.
- NEUSTUPNÝ, J. V. (2003): Japanese students in Prague: Problems of communication and interaction. *International Journal of the Sociology of Language*, 162, s. 125–143.
- ZAWISZOVÁ, H. – NEKVAPIL, J. (2018): Páté mezinárodní sympozium o jazykovém managementu. *Slovo a slovesnost*, 79 (3), s. 256–260.
- ZAWISZOVÁ, H. – PROŠEK, M. (2016): 4th International Language Management Symposium. *Slovo a slovesnost*, 77 (3), s. 233–240.

Kamila Mrázková

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Letenská 4, 118 51 Praha 1
<mrazkova@ujc.cas.cz>